

Pět zajímavostí o Janově evangeliu

Biblistika | 13.3.2015 @ 16.22

Nedávno jsem v rámci svého studia psal dvě poměrně velké písemné práce o Janově evangeliu. Jednu o osobě Parakléta (Přímlyvce v Janovi 14–17), druhou o pozadí Janova evangelia a o různých teoriích jeho kompozice. Uvedu pět zajímavostí, na které jsem při studiu narazil. Jsou to jednoduše podané zajímavosti a hypotézy, k nimž se kloním, ne vrchol mého ukrutně extenzivního výzkumu, který jsem „prodal“ v seminářkách. Prostě jen tak pro zajímavost.

1) Janovo evangelium bylo napsáno jako doplnění Markova evangelia

Vezměte si například verš 3,23: „To bylo ještě před Janovým uvězněním.“ Evangelista se zde odkazuje na uvěznění Jana Křtitele, o němž psal v první kapitole. O Janově uvěznění nepíše nic konkrétního. Podobně verš 11,2: „To byla ta Marie, která pomazala Pána vzácným olejem a nohy mu otřela svými vlasy; a její bratr Lazar byl nemocen.“ Marie opravdu činí to, o čem se zde píše, ale až ve verši 12,2.

R. Bauckham se na základě těchto tzv. „vsuvek“ (ang. parentheses) domnívá, že pisatel Janova evangelia počítal s tím, že jeho čtenáři jsou již obeznámeni s jiným příběhem, pravděpodobně s tím od synoptiků. Účelem Janova evangelia tedy bylo doplnit ostatní tradice o svůj pohled očitého svědka. Uvedli jsme jen dva příklady vsuvek. Důkazů je více a Bauckhamova teorie je značně přesvědčivá. Jiný zastánce této teorie, P. N. Anderson, mluví o Markovi a Janovi jako o „bi-optických evangeliích“, protože to druhé se snaží doplnit optiku toho prvního.

2) Jan nejspíše věděl o popisu Letnic ve Skutcích 2 a přesto vytvořil svou vlastní verzi seslání Ducha ve verši 20,22

Ano, jsou to ty takzvané „janovské letnice.“ Jedni se domnívají, že janovské letnice jsou Janovou vlastní verzí lukášských letnic (takto např. Burge). Já si to nemyslím. Jednak proto, že Jan 20 se svým obsahem značně shoduje spíše s Lukášem 24 než se Skutky 2. Za druhé proto, že Jan byl s největší pravděpodobností s Lukášovou verzí seznámen (takto Ladd a Carson). Za třetí proto, že po kapitole 20 následuje kapitola 21, kde jsou učedníci stále nejistí a tápající, což nasvědčuje tomu, že zaslíbený Paraklétoš ještě nebyl dán.

K čemu tedy „janovské letnice“? Carson se domnívá, že šlo o symbolickou předzvěst pravých Letnic, které měly teprve přijít. Klasičtí letničtí (Riggs, Horton, Menzies, ...) říkají, že Jan 20,22 představuje znovuzrození učedníků. Tím se letničtí snaží pojistit si teologickou rozdílnost znovuzrození od křtu v Duchu svatém. Já jsem někde mezi letničtími a baptistou Carsonem. Jako letničtí nepokládám za nutné vidět v „janovských letnicích“ znovuzrození. Na druhou stranu tomu nic nebrání. V Janovi 20,22 Paraklétoš každopádně nebyl dán, protože Ježíš byl stále přítomen. Teprve když Ježíš odešel, mohl Přímlyvce přijít.

Říkám vám však pravdu: Prospěje vám, abych odešel. Když neodejdu, Přímlyvce k vám nepřijde. Odejdu-li, pošlu ho k vám. (Jan 16,7)

3) Ona slavná pasáž „na počátku bylo slovo“ byla pravděpodobně nějakou písní prvních křesťanů

„Na počátku bylo slovo,“ píše evangelista v prologu svého evangelia. Tato pasáž bývá chápána jako velmi podivná, sektářská. Odráží se v ní údajně jakýsi „helenismus“ autora. S termínem „Slovo“ (Logos) jako s filosofickým pojmem pracoval např. židovský filosof Filón Alexandrijský (c. 20 př. Kr. – 40 po Kr.). Jako první tento termín používal Hérakleitos z Efezu, což někdo pokládá za celkem trefnou náhodu, protože právě v Efezu podle tradice Jan své evangelium napsal.

Můj oblíbenec Carson takovýto pohled nesdílí. Prolog je podle něj zajímavý a inovativní způsob podání naprosto běžných křesťanských doktrín. Staré učení v novém kabátě. Podle Carsona se mohlo docela dobře jednat o nějakou křesťanskou píseň, která se ve zpěvníku první církve nacházela hned vedle Filipským 2,6–11 a Koloským 1,15–20.

Schválně porovnejte Janův prolog se zmíněnými pasážemi z Pavlových epištol. Vezměte v potaz také Jana 1,10 a 14. Zdá se, jakoby prolog krásně odpovídal obsahu Pavlových chvalozpěvů. Některé vyznačené paralely musíme samozřejmě brát s rezervou, nejde zde o přímé kopírování slov a básnických obrazů. Jde o podle mého názoru zcela zřejmou celkovou podobnost.

Jan 1,1–5	Filipským 2,6–11	Koloským 1,15–20
<ul style="list-style-type: none">• Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh.• To bylo na počátku u Boha.• Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic, co jest.• V něm byl život a život byl světlo lidí.• To světlo ve tmě svítí a tma je nepohltila.	<ul style="list-style-type: none">• Způsobem bytí byl roven Bohu, a přece na své rovnosti nelpěl.• nýbrž sám sebe zmařil, vzal na sebe způsob služebníka, stal se jedním z lidí. A v podobě člověka• se ponižil, v poslušnosti podstoupil i smrt, a to smrt na kříži.• Proto ho Bůh vyvýšil nade vše a dal mu jméno nad každé jméno,• aby se před jménem Ježíšovým sklonilo každé koleno – na nebi, na zemi i pod zemí –• a k slávě Boha Otce každý jazyk aby vyznával: Ježíš Kristus jest Pán.	<ul style="list-style-type: none">• On je obraz Boha neviditelného, prvorozený všeho stvoření,• neboť v něm bylo stvořeno všechno na nebi i na zemi – svět viditelný i neviditelný; jak nebeské trůny, tak i panstva, vlády a mocnosti – a všechno je stvořeno skrze něho a pro něho.• On předchází všechno, všechno v něm spočívá,• on jest hlavou těla – totiž církve. On je počátek, prvorozený z mrtvých – takže je to on, jenž má prvenství ve všem.• Plnost sama se rozhodla v něm přebývat,• aby skrze něho a v něm bylo smířeno všechno, co jest, jak na zemi, tak v nebesích – protože smíření přinesla jeho oběť na kříži.

Co z toho plyne? Třeba to, že Janovo evangelium bylo psané do širšího teologického kontextu první církve, z nějž samo čerpalo a k němuž chtělo přispět. Znamená to, že jej nenapsal sektář či separatista, ale člověk, který měl teologicky blízko k Pavlovi.

4) Jan zdůrazňuje tzv. „uvědomělou eschatologii“

Tím se dostáváme k problému. „Jak můžeš Janovo evangelium synchronizovat s teologickým kontextem Nového zákona, když je ve svých důrazech tak odlišné,“ křičí na mne informovaný čtenář. Janovo evangelium přeci zdůrazňuje tzv. uvědomělou eschatologii, čímž se dostává do zdánlivého rozporu s jinými pasážemi Nového zákona, které svědčí buď ve prospěch inaugurované eschatologie nebo futuristické eschatologie.

- **Uvědomělá eschatologie** říká, že již nyní žijeme v době, kdy jsou Boží zaslíbení zcela naplněna. O proponentech a hlavních teologických důrazech si můžete počíst v mých výpiscích z Ericksonovy knihy *Contemporary Options in Eschatology*. Nyní chci poukázat na to, že právě Janovo evangelium dává uvědomělé eschatologii obrovský prostor.

Nevyskytují se v něm téměř žádné narážky na Ježíšův druhý příchod. Pokud čtete Jana (např. 14,1–4; 16,33) bez teologického předsudku, pak v něm neobjevíte skoro nic futuristického (s výhledem na Kristův druhý příchod). Všechno je již dáno. Paraklétos Ježíš je zde a až odejde, přijde druhý Paraklétos. Nic víc.

- **Inaugurovaná eschatologie** se představuje oním výmluvným **už a ještě ne**. Typickým příkladem je Pavel (Ř 8,1; Ř 3,21–36). Nejvýstižnějším je však Koloským 3,1: „Protože jste byli vzkříšeni s Kristem, hledejte to, co je nad vámi, kde Kristus sedí na pravici Boží.“ **Už** jsme vzkříšeni s Kristem, ale **ještě** jsme zcela **ne**našli to, co je nad námi, pročež to musíme stále hledat.
- **Futuristická eschatologie** je ponejvíce zdůrazňována v synoptických. Matouš 24 a Marek 13 jsou zářnými příklady. Klade důraz na budoucí naplnění různých proctví a zaslíbení.

Různé důrazy neznamenaají hned protiřečení, ale řadu biblických učenců vedou k otázkám. Proč Jan nezahrnul nějakou svou verzi Matouše 24 nebo Marka 13? Názor oblíbený mnoha odborníky říká, že důraz na eschatologické uvědomění se vyvíjel od počátečního nadšeného očekávání Kristova příchodu (futuristická eschatologie) přes inaugurovanou eschatologii (už a ještě ne) až k uvědomělé eschatologii (Paraklétos je zde). Pohonom tohoto vývoje měla být frustrace z toho, že Kristus se nevrátil ani po zničení chrámu. Takový názor má něco do sebe. Uvnitř církve mohlo docházet k postupné formulaci učení o posledních věcech a negativní zkušenosti s příliš horlivým očekáváním mohly vést ke zmírnění stanovisek.

Na druhou stranu pamatujme, že Janovo evangelium bylo míněno jako doplnění Marka (viz bod 1) a že zaslíbení Parakléta byla naplněna až ve Skutcích (viz bod 2). Proto není dobré domnívat se, že Jan zastával opačné teologické stanovisko než Marek nebo Lukáš. Chybí důkazy. Lepší je domnívat se, že Jan chtěl svým pohledem přispět pouze v určitých aspektech a k jiným aspektům, např. k budoucím věcem, se nevyjadřoval, protože je pokládal za dané.

Já sám mám v oblibě inaugurovanou eschatologii. Myslím si zároveň, že uvědomělá eschatologie má v určitých momentech své místo stejně jako futuristická eschatologie v momentech jiných. Tato diskuse ale patří do oboru teologie, ne do biblistiky. Dokazovat teologické diskrepance mezi Janem a zbytkem Nového zákona je něčím, pro co nemám pochopení. Je to čerání vody, z něž vyplývá pouze mnoho cimrmanovských slepých uliček.

5) Janovo evangelium není protižidovské

Můj profesor předmětu Pozadí Nového zákona napsal celou dizertaci na téma „Je Janovo evangelium antisemitské?“ Na první pohled divná otázka. Jak by mohla být Bible protižidovská? Když se ale podíváte do Janova evangelia, vidíte v něm, že tzv. Židé jsou vždycky ti špatní! Nevěřili, hádali se, odporovali, chtěli Ježíše zabít, zatkli ho, atd. atp.

Odpověď na titulní otázku dizertace mého profesora spočívá v otázce po pisateli a posluchačích evangelia. Pokud pisatel nebyl Žid a pokud posluchači nebyli Židé, máme důvod se domnívat, že „problém ňlouďaňo“ (problém Židů) v Janově evangeliu naznačuje autorův antisemitský sklon.

Řada odborníků se snažila Jana postavit do řeckého gnostického prostředí druhého století (Bultmann, Käsemann). V současnosti převládá názor, který rozeznává autora jako kohosi s čistě židovským pozadím a původní čtenáře jako skupinu Židů a pohanských přívrženců, kteří byli obeznámeni se Starým zákonem. Vezměme si třeba starozákonní motivy „hada na poušti“ (J 3,14; Nu 21,9) nebo „dobrého pastýře“ (J 10; Ez 34). Pokud byl autor Žid a čtenáři Židé nebo sympatizující pohané, pak problém „zlých Židů“ svědčí o jakési rodinné rozepři spíše než o antisemitismu. Byl to ostatně židovský rabín Israel Abrahams, který prohlásil, že „čtvrté evangelium je nejžidovštější ze všech.“ Takové svědectví od samotného Žida by nám mohlo stačit!

Nuže tolik. Pokud byste se pídili po mých zdrojích, napište mi mail nebo komentář pod článek. Odkážu Vás na knihy, z nichž jsem čerpal.

Studium Janova evangelia mne velmi povzbudilo. V antiintelektuálně zaměřeném církevním prostředí (často v tom letničním) se před univerzitní teologií varuje jako před čímsi, co odvádí od člověka od víry. Já mám zcela opačnou zkušenost. A to rozhodně ne jen proto, že studuji na letničním semináři, neboť mí profesori nám přístup k biblické kritice nikterak neztěžují, spíše usnadňují. Interakce s lidmi jiných názorů činí víru opravdovější, vyjádřenou. Ten, kdo se na celý život zašije jen s Bibli, kterou špatně vykládá, nemá podle mého názoru pevnou víru, protože jinak by se nebál poslechnout si i názory jiných čtenářů a poctivě s nimi interagovat. Ano, některé třeba vyvrátit. Ale z jiných se poučit a jiným dát za

pravdu. To chce ale píli. Méně žvanit a spekulovat a více se učit a vědět (třeba skrze VOŠMT). To platí i pro mne, což znamená, že bych měl tento mravoučný epilog utnout. Snad se vám něco z těchto pěti zajímavostí bude hodit.

<https://selah.cz/biblistika/pet-zajimavosti-o-janove-evangeliu/>